

Inhoud

Het menselijk tekort	7
1 Hecht en weldoortimmerd	11
2 De erfzonde	57
3 De menselijke maat	93
4 Ons eigen ik	131
5 Goed fout	171
6 De achteruitgangsgedachte	205
7 Af?	245
 Literatuur	 283

Het menselijk tekort

Je zult maar mens zijn. Het is een heel gedoe: een leven lang mensen eten, mensentaal uitslaan, mensenboeken lezen, mensenpoep poepen. Maar wat had je dan gewild? Een koe of een konijn heeft het ook niet makkelijk. En als mens heb je een groot pré: je hebt het voor het zeggen. Wij mensen voelen ons de baas over het dierenrijk.

Maar niet over onszelf. Naar onszelf luisteren we niet. Steeds weer doen we niet wat we willen of willen we niet wat we doen. Ieder mens wil de wereld verbeteren maar ze wordt er alleen maar slechter van. We hebben een aardig woord voor iedereen maar het komt niet echt lekker de strot uit. We hanteren strenge regels voor ons gedrag, maar het schort aan de handhaving. Je zult ons moeten nemen met lek en gebrek. Maar wat wil je; we zijn ook maar een mens.

Je stelt jezelf voortdurend teleur. Met als enige troost dat je de enige niet bent. Andere mensen maken net zulke missers als jij, net of er in de hele partij een weeffout is geslopen. Maar dat is nog geen reden om de hele partij af te keuren. Het is deel van onze charme.

Juist in zijn gebreken schuilt de aardigheid van de mens. Zouden we onze streken verliezen dan waren we

geen mens meer. Zonder gebreken gebeurde er niks. Dan waren er geen boeken om te schrijven, geen films om te zien, geen roddels om door te vertellen. Met makke meer mens. Straks in de hemel breekt de heilige saaiheid uit, hier op aarde mogen we eerst nog even buitenspelen. Wat heb je aan het beest in de mens als je het nooit eens uit mag laten? Zonder tekort geen verlangen.

Sinds het gelijknamige boek van de Franse schrijver André Malraux (1901-1976) staat onze toestand bekend als de *Condition humaine*. Zijn Nederlandse vriend Edgar du Perron (1899-1940) gaf zijn vertaling de pittiger titel *Het menselijk tekort*. Een conditie is gewoon een toestand, de aard van het beestje, een tekort vergelijkt de werkelijkheid met het ideaal, de mens zoals die ooit bedoeld was, mint *proof* vers uit de mensenschepperij. Hieraan kun je afmeten hoe hard wij in onze handen mogen knijpen om ooit aan die bedoeling ontsnapt te zijn. Ik hoop er nooit meer een tegen te komen, maar we kennen allemaal de onberispelijke mens in de persoon van de ideale schoon-zoon of als de volmaakte gastheer uit de horeca, die voor de derde keer vraagt of het gesmaakt heeft.

Mij smaakt het overigens best, het leven. Soms is het wat te zout, een enkele keer een tikje aangebrand, maar juist door de imperfectie goed te hachelen. Met een drupje corruptie, een scheutje ijdelheid en een wenk van onverschilligheid glijdt het leven weg voor je het weet.

Wees blij met het menselijk tekort. Dankzij onze gebreken hoeven we ons nooit te vervelen. Het tekort is er niet om weg te werken maar om te koesteren. Als schlemiel is de mens me het liefst.

Alsof we er iets over te zeggen zouden hebben. We zitten evenmin echt achter ons roer als een kind op de achterbank met zijn zuignapstuurtje. Wat we doen doen we omdat we het niet kunnen helpen. Het echte stuur is na het ontslag van het oude opperwezen in handen van een nieuwe god: het DNA. Overal in je lichaam draait het in elke cel aan een hoogst ingewikkeld stuurstangetje, 3 miljard basenparen lang, het resultaat van miljoenen jaren evolutie. Een heidens machientje. Zo knap als een god? Ja. Even onfeilbaar? Gelukkig niet. Ons DNA draait niet ondanks maar dankzij fouten en foutjes. Net als wij. Godzijdank.

I

Hecht en weldoortimmerd

Als kind wou ik volmaakt zijn. Dat leek me een redelijk verlangen. Waarom zou je met minder genoegen nemen? Eenmaal volmaakt was je van alles af. Nooit meer klachten. Overal een tien voor. Vriendjes bij de vleet. Want altijd het zonnetje in huis. En in mijn uitspraken zo onfeilbaar als de paus.

Het bleek te hooggegrepen. Als kind, halfwas, ben je per definitie onvolmaakt. Mijn tijd moest nog komen, later als ik groot was. Maar ik wacht nog steeds. Steeds doemden wetten op en praktische bezwaren, maar vooral toch blij je jezelf voor de voeten te lopen.

Niemand is volmaakt. Elk mens schiet tekort. De wereld is bevolkt met meer dan acht miljard gehandicapten. Wat voor de wereld ook niet leuk is. Telkens dreigt ze te worden verzwolgen in het gapend gat van al dat menselijk tekort. En hoe meer mensen erbij komen, des te groter wordt de collectieve krater van onvolkomenheid. Mijn kinderlijke verwachting van volmaaktheid heb ik achter me moeten laten waar ze hoort: in de kindertijd. Later als ik groot ben is te laat geworden.

Ondertussen zit je er wel mee. Is er nu echt niets aan

te doen, aan al dat menselijk tekort? Vaak hoor je dat hij maakbaar is, de mens. Nou, máák hem dan!

Hoe maak je een volmaakt mens? Dat zou niet zo moeilijk moeten zijn. Niet moeilijker dan het maken van alcoholvrij bier. Dit kan op twee manieren. Principieel het best is het om te zorgen dat er bij het brouwen überhaupt geen alcohol ontstaat. Neem daartoe de juiste gist. Voor braaf bier heb je brave gist nodig, die ophoudt met gisten voordat er alcohol van komt. Zo blijft het bier onschuldig. Helaas is het bij de fabricage van een mens veel lastiger de zuiverheid van meet af aan te bewaren. Je zult te werk moeten gaan naar analogie van de tweede bierbrouw-methode: brouw op de traditionele wijze, mét de aanstootgevende componenten, en haal deze er vervolgens weer uit.

Neem een gewoon mens, met al zijn makke, en haal er de makke uit. Ontmantel de hebzucht, verwijder de zure pit, vervang wellust door liefde, neem schaamteloos de schaamte weg en vul het restant op met luchthartigheid. Wrijf de nieuwe mens als finishing touch nog even op, doe een stap terug en bekijk het resultaat. Inderdaad: volmaakt. Verschrikt sla je een kruis. Dit is geen mens meer, je hebt een god geschapen.

Al wat volmaakt is, is een god. God maakt geen fouten. Andermans god misschien, maar niet de onze, want die is volmaakt. Dat leerde ik als aspirant-volmaakte al op de katholieke lagere school.

Wie is God?

God is onze Vader, Die in de hemel woont.

Kunnen wij God zien?

Wij kunnen God niet zien; want Hij heeft geen lichaam; Hij is de oneindig volmaakte Geest.

Waarom noemen wij God oneindig volmaakt?

Wij noemen God oneindig volmaakt, omdat hij alle goede eigenschappen zonder beperking bezit.

Kan God alles?

God kan alles, Hij is almachtig.

God kan alles. Zo mag ik het horen. Dat was wat ik op het oog had. Wou ik Superman zijn? Een heilige? Dat hoefde niet van mij. Gewoon volmaakt leek me afdoende. Maar dat mocht dus niet. Ook de Katholicisme encyclopedie was daar heel duidelijk over: 'Volmaaktheid is het geheel af-zijn van iets, zodat er geen gebrek of leemte aanwezig is. Een dergelijk bezit van alle goede eigenschappen in de hoogste graad is de oneindige volmaaktheid, die alleen God toekomt.'

Volmaaktheid is aan de goden voorbehouden. Die zijn het zelf. Zoals je aan de lange hals een giraf herkent en aan de slurf de olifant, zo is een god met zekerheid te herkennen aan zijn volmaaktheid. Een perfect determinatiekenmerk.

En het ultieme godsbewijs. Voor wie de Heilige Schrift zelf niet voldoende is heeft God als tweede openbaring het Boek van de Natuur geschreven. Bos en hei vormen een goddelijke bibliotheek. Ga naar de natuur en zie hoe hecht en weldoortimmerd zij is. Nooit hoorde iemand een vogel vals zingen, niemand blijft bij het klateren van een beekje onberoerd.

Dat zoiets moois alleen door God gemaakt kon zijn, daar twijfelde haast niemand aan, tot ‘ongodisten’ zoals Descartes en Spinoza aan de stoelpoten van de Schepper begonnen te zagen. Dominees als William Paley (1743-1805) schoten Hem te hulp met hun natuurtheologie. In 1802 bewees Paley het bestaan van God:

Stel dat ik op een tocht over de hei mijn voet tegen een steen stootte en iemand me vroeg hoe die steen daar was gekomen, dan zou ik bij gebrek aan beter weten zeggen dat hij daar altijd al had gelegen en zou het nog lang niet meevallen om daar iets tegen in te brengen. Maar neem nu het geval dat ik een horloge op de grond had gevonden en men van mij wou weten hoe dat horloge op die plek beland was, dan zou het eerdere antwoord, dat het horloge er bij mijn weten altijd al was geweest, vrijwel zeker niet in mijn hoofd zijn opgekomen.

Als je ziet hoe zorgvuldig de radertjes en veertjes van een horloge gemaakt zijn en hoe knap ze in elkaar zijn gezet moet je wel tot de conclusie komen dat het horloge een maker heeft gehad. Daar valt redelijkerwijs niets tegen in te brengen, meende Paley. Toch is dat volgens hem nu net wat een atheïst doet als het om de voortbrengselen van de natuur gaat.

Elk blijk van vernuft, elk teken van een ontwerp dat je in een horloge aantreft, tref je ook in het werk van de natuur aan, zij het dat de natuur het grootser en

ingrijpender aanpakt, in een mate die elk verstand te boven gaat.

Overal in de natuur zie je de hand van een Grote Horlogemaker. Neem nou het oog. Daar moet net als bij een telescoop een ontwerper aan te pas zijn gekomen. ‘Dat het oog is gemaakt om te kijken volgt uit hetzelfde bewijs als dat een telescoop is gemaakt om daarbij te helpen.’ Daar had Paley een punt, waar Charles Darwin later zijn tanden nog op stuk zou bijten, zoals hij ruiterlijk toegaf in zijn *Het ontstaan der soorten*:

De onderstelling, dat het oog – met zijn accommodatievermogen, zijne verwijding en vernauwing van den pupil naar de sterkte van het licht, zijn wonderbaarlijke inrichtingen om gekleurde lichtstralen ongekleurd te zien – door de natuurlijke teeltkeus kan zijn gevormd, schijnt, ik moet het bekennen, eene dwaasheid van den eersten rang te zijn.

In Nederland werd de blijde boodschap van de natuurtheologie verkondigd door de Zutphense dominee Johannes Martinet. Hij was vooral te spreken over ons oor. Kon je daar ’s middags iets op 600 schreden mee horen, dan hoorde je ’s avonds wel 12 tot 15 honderd schreden ver, ‘want dan is de lucht dikker en alles stil. Welk een verbazende blijk van wijze voorzorg dat wij juist op een tijd wanneer wij minder kunnen zien scherper kunnen horen!’ Niets is Martinet te dol om ‘de Goede schepper’ te loven. Zo heeft Hij het trommelvlies t.b.v. doven ‘zo

geplaatst, dat de lucht ook van binnen door den mond, tegen de trommelholte van het Oor kan komen, en dus het gehoor bevorderen; waarom de zulken meestal met eenen open mond zitten te luisteren.'

Geen speld tussen te krijgen, zou je zeggen. Zelfs Charles Darwin, die met zijn evolutieleer nog menige gelovige zou tarten, had daar volgens zijn autobiografie aanvankelijk de grootste moeite mee:

Een andere bron voor de overtuiging dat God bestaat, meer vanuit het verstand dan vanuit het gevoel, lijkt mij zwaarder te wegen. Ze vloeit voort uit de buitengewone moeilijkheid, zo niet onmogelijkheid om dit immense en prachtige universum, met inbegrip van de mens en zijn vermogen om ver terug en ver in de toekomst te kijken, als het resultaat van blind toeval of noodzaak te zien. Zo bekeken rijst als vanzelf het beeld op van een schepper met een intelligente, tot op zekere hoogte met die van de mens te vergelijken geest; zodat men mij een theïst mag noemen.

Denken is goed. Maar eerst kijken is beter. En luisteren. Veel vogels zingen inderdaad zo hemels alsof hun zang louter voor goddelijke oren is bestemd. Maar je hebt ook kraaien. En mensen. Kijk eens in de strot van die prediker met dat horloge op die hei. Als bij alle mensen kruist daar de luchtweg met de etensweg. Een bedenkelijke constructie. Elke hap eten dreigt naar de luchtweg af te zwaaien en in de longen terecht te komen; even niet opletten en je verslikt je, met alle gevaren van dien. Andersom kan er